

آموزش جامع دف نوازک

از مقدمات تا پیشرفته

Understanding Daf Playing

From elementary to advanced

(جلد اول)

(First volume)

تألیف: فرزاد عندلیبی

Author: Farzad Andalibi

حوزه هنری انقلاب اسلامی استان کردستان

The Islamic Republic Art Institute of Kurdistan

سرشناسه	:	عندلیبی، فرزاد
عنوان و نام پدیدآور	:	آموزش جامع دف نوازی از مقدماتی تا پیشرفته
	:	Understanding Daf Playing from elementary to advance / تالیف فرزاد عندلیبی.
مشخصات نشر	:	تهران: شرکت انتشارات سوره مهر، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	:	۲ ج.
شابک	:	دوره: 2-978-600-03-0689؛ ج. ۱: 8-978-600-03-0690؛ ج. ۲: 5-978-600-03-0691
وضعیت فهرست نویسی	:	فیفا
موضوع	:	دف نوازی -- آموزش
موضوع	:	Daph playing -- Study and teaching*
موضوع	:	سازهای ایرانی
موضوع	:	Musical instruments -- Iran
شناسه افزوده	:	شرکت انتشارات سوره مهر
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۸ ۷۷۴۹/۲۵ MTV
رده بندی دیویی	:	۷۸۱.۲۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۶۲ ۴۲

Comprehensive book of Daf Playing

❖ آموزش جامع دف نواز❖

From elementary to advance

❖ از مقدماتی تا پیشرفته ❖

First volume

❖ جلد اول ❖

Author: Farzad Andalibi

❖ تألیف: فرزاد عندلیبی ❖

Layout and note: Farid Zandi

❖ نت نگار و صفحه آرا: فرید زندی ❖

Literary editor: Baran Rezaie

❖ ویراستار ادبی: باران رضایی ❖

English translation: Soodabe Hanife

❖ برگردان انگلیسی: سودابه حنیفه ❖

Photographer: Azam Mashayekhnia

❖ عکاس: اعظم مشایخنیا ❖

Cover design: Hadi Ziaodini

❖ طرح روی جلد: هادی ضیاءالدینی ❖

Graphic: Hamid Zari

❖ گرافیک: حمید زری ❖

Publisher:

❖ ناشر: انتشارات سوره مهر ❖

Print:

❖ چاپ: ۱۳۹۶ ❖

Count:

❖ شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه ❖

نشانی: تهران، خیابان حافظ، خیابان رشت، پلاک ۲۳
صندوق پستی: ۱۴۴ - ۱۵۸۱۵
تلفن: ۶۱۹۴۲ سامانه پیامک: ۳۰۰۰۵۳۱۹
تلفن مرکز پخش: (پنج خط) ۶۶۴۶۰۹۹۳ فکس: ۶۶۴۶۹۵۱
www.sooramehr.ir

نقل و چاپ نوشته‌ها منوط به اجازه رسمی از ناشر است.

چاپ، صحافی و لیتوگرافی: واژه پرداز اندیشه (چاپ اندیشه)

فهرست

list

فصل اول: first chapter

- فهرست _____
- ۴- list _____
- ۶- Foreword _____ پیشگفتار
- ۷- To the readers _____ سخنی با خوانندگان
- ۷- Other words _____ سخنی دیگر
- ۸- Introduction by Ali Rezaie _____ دیپاچه به قلم علی رضایی
- ۱۴- Dāf Beats _____ ضربات دف
- ۱۵- Right hand beat (Tom beat) _____ ضربه‌ی دست لنگر یا ضربه‌ی تم
- ۱۶- Second beat of the right hand (Bāz beat) _____ ضربه‌ی دوم دست لنگر یا ضربه‌ی باز
- ۱۷- Third beat of the right hand (Bāk beat) _____ ضربه‌ی سوم دست راست یا ضربه‌ی بک
- ۱۸- Forth beat of the right hand (Čap beat) _____ ضربه‌ی چهارم دست پایه یا ضربه‌ی چپ
- ۱۹- Fifth beat (paired hand beat) _____ ضربه‌ی پنجم: ضربه‌ی جفت دست
- ۲۰- Sixth beat: Chains _____ ضربه‌ی ششم: انواع زنجیرها
- ۲۰- Vertical chain _____ زنجیر عمودی (ایستاده)
- ۲۱- Horizontal chain (drum beat) _____ روش زنجیر افقی یا کوبه‌ای
- ۲۲- Rīz types (side Rīz, open Rīz, Tom Rīz) _____ انواع ریزها (ریز کناره، ریز باز، ریز تم)
- ۲۳- Doholi _____ ضربات دهلی
- ۲۵- Signs _____ علائم

فصل دوم: Second chapter

- تمرینات اولیه _____
- ۱ Initial training _____
- کشش گرد _____
- ۱ Whole note lesson _____
- کشش سفید _____
- ۲ Half note _____
- سکوت سیاه _____
- ۴ Quarter note rest _____
- اجرای کشش‌های سیاه و سفید _____
- ۵ Playing Half note and Quarter note _____
- اجرای کشش چنگ _____
- ۷ Playing Eight note _____
- اجرای کشش و سکوت چنگ _____
- ۹ Playing and rest of Eight note _____
- اجرای کشش و سکوت سیاه و چنگ (۱) _____
- ۱۱ Playing and rest of Quarter note and Eight note (۱) _____
- اجرای کشش و سکوت سیاه و چنگ (۲) _____
- ۱۲ Playing and rest of Quarter note and Eight note (۲) _____
- اجرای کشش‌های سفید و سیاه و چنگ و دولاچنگ (۱) _____
- ۱۳ Playing Half note, Quarter note, Eight note and Sixteen note (۱) _____
- اجرای کشش‌های سفید و سیاه و چنگ و دولاچنگ (۲) _____
- ۱۴ Playing Half note, Quarter note, Eight note and Sixteen note (۲) _____
- مشق ضربه‌های دست (۱) _____
- ۱۵ practice of hand beats (۱) _____
- مشق ضربه‌های دست (۲) _____
- ۱۷ practice of hand beats (۲) _____
- مشق ضربه‌های دست (۳) _____
- ۱۸ practice of hand beats (۳) _____
- مشق ضربه‌های دست (۴) _____
- ۱۹ practice of hand beats (۴) _____
- ضربه‌های جفتی (۱) _____
- ۲۱ Paired beats (۱) _____

۲۳ Paired beats (۲)	ضربه‌های جفتی (۲)
۲۴ Paired beats (۳)	ضربه‌های جفتی (۳)
۲۵ A piece based on "Hay Allah" (۱)	قطعه‌ای بر اساس مقام خانقاهی «حی‌الله» (۱)
۲۶ A piece based on "Hay Allah" (۲)	قطعه‌ای بر اساس مقام خانقاهی «حی‌الله» (۲)
۲۷ Point note	نت اشاره
۲۹	۲/۴
۳۱	۲/۴
۳۳	۳/۴
۳۵	۳/۴
۳۶	۴/۴
۳۸	۴/۴
۴۰	۵/۴
۴۲	۵/۴
۴۳	۶/۴
۴۴	۶/۴
۴۵	۶/۴
۴۶	۶/۴
۴۷	۶/۴
۴۸ Solfeggio	وزن خوانی
۴۹	۴/۴ . ۶/۴
۵۱	۶/۸
۵۳	۶/۸
۵۴	۶/۸ دریاری
۵۵ Lang rhythms (۱)	ریتیم‌های لنگ (۱) ۵/۸
۵۶ Lang rhythms (۲)	ریتیم‌های لنگ (۲) ۵/۸
۵۸ Lang rhythms (۳)	ریتیم‌های لنگ (۳) ۷/۸
۵۹ Lang rhythms (۴)	ریتیم‌های لنگ (۴) ۷/۸
۶۰ Speedy exercise (۱)	تمرینات سرعتی (۱)
۶۲ Speedy exercise (۲)	تمرینات سرعتی (۲)
۶۴ Speedy exercise (۳)	تمرینات سرعتی (۳)
۶۶ Rīz	ریز
۶۸ Rīz	ریز
۷۰ Chain	زنجیر کششی
۷۱ Drum chains	زنجیر کششی و کوبه‌ای (۱)
۷۲ Drum chains (۲)	زنجیر کششی و کوبه‌ای (۲)

پیشگفتار

دف جایگاه ثابت و قدیمی در موسیقی عرفانی و خانقاهی دارد؛ ولی تکنوازی دف و شعر خوانی با دف از صد سال پیش به وسیله‌ی استاد خلیفه عبدالصمد عندلیبی ابداع شد. و پس از آن بزرگانی چون خلیفه عبدالکریم - صوفی و خلیفه میرزا آغهی غوثی ادامه دهنده‌ی این سبک بودند. اینجانب نیز تجربه‌ی سالیان دراز (۱۳۵۵ - ۱۳۵۳) در نوازندگی و آموزش دف را در این کتاب به صورت روشی قابل فهم و آسان گرد آورده‌ام که شامل دو سبک: خانقاهی (سنتی) و نوین می‌باشد. از آنجا که ریتم‌های مرسوم خانقاه محدود است، و گاه به شش ریتم منحصر می‌شود؛ کوشیده‌ام تا ریتم‌های گوناگون برگرفته از موسیقی ترکی - عربی - فارسی - هندی - چینی - افغانی - اروپایی و گُردی را نیز در این تقسیم‌بندی بیاورم تا جایی که ریتم‌هایی را که با سازهای کوبه‌ای دیگری نواخته‌اند نیز به دف انتقال دهم؛ مانند ریتم‌های طبری - هندی یا افغانی، نقاره‌ی آذری و بندیر عربی که در این کتاب برای دف نوشته شده است.

نت‌نویسی ویژه‌ی این کتاب به گونه‌ای است که از سه خط حامل استفاده شده است؛ چراکه اگر همه‌ی نت‌ها و علایم روی یک خط نوشته می‌شد هنرجو را سردرگم می‌کرد، هرچند قابل اجرا بود، ولی در این شیوه‌ی سه خطی نت‌خوانی و تفکیک ضربه‌ها و علایم آسان‌تر است. از ویژگی‌های دیگر این کتاب علایمی است که برای ضربات دُهل‌ی نگاشته شده، که بر روی ساز دف قابل اجرا باشد.

در این کتاب پانزده ریتم اصلی و چندین ریتم مختلط ارایه شده است، در ضمن علامت زنجیر به دو صورت کششی و کوبه‌ای آمده است.

علایم به کار رفته در این کتاب خارج از برنامه‌ی نت‌نویسی بین‌المللی نیست؛ تا قابل خواندن برای همه‌ی اقوام و ملیت‌ها باشد.

سخنی با خوانندگان

شکر و ثنای بی‌شمار به درگاه پروردگارم که مرا توانایی بخشید تا کتاب آموزش دف را تهیه و منتشر کنم. این کتاب به گونه‌ای نگاشته شده است که فهم آن برای هنرجو آسان باشد. همان‌طور که می‌بینید روی آوردن جوانان به این ساز در دو دهه‌ی اخیر، جایگاه خاصی در موسیقی ایران و دیگر کشورها به آن بخشیده است تا جایی که این ساز را ساز مقدس نام نهاده‌اند. نزدیک به پانزده سال پژوهش و تحقیق درباره‌ی ساختار و ریتم‌های گوناگون کردی - ایرانی - عربی - یونانی - ترکی و هندی، و نیز سال‌های بسیار تجربه در نوازندگی و آموزش دف، مرا مصمم کرد به تهیه و تدوین این کتاب بپردازم و کوشیده‌ام تا منبع سودمند، کامل و قابل فهمی برای هنرجویان فراهم کنم.

همه‌ی دقت و تلاش خود را به کار برده‌ام تا این کتاب خودآموزی کامل و درخور جایگاه و ارزش ساز دف باشد؛ با این همه هیچ کاری بی‌نقص و خالی از اشکال نیست، هر گونه نقد سازنده سبب رشد و تکمیل این پروژه خواهد شد. تمرین‌ها جدا جدا و درس به درس است و بهتر است هنرجو درس قبلی را به خوبی فراگیرد، سپس به درس بعدی و تمرین‌ها، آن بپردازد.

دیگر سخن

آشکار است که هنر امروز مدیون کوشش دانش‌گاران و پیش‌کسوتان بوده و خواهد بود، من هم در این شاخه از هنر موسیقی همواره خود را مدیون تلاش پیشانیان و استادانی می‌دانم که به حق در راه پیشبرد و معرفی ساز دف، بار فراوانی به دوش کشیده‌اند و تا این زمان را منم می‌بر حق این ساز عرفانی - آیینی بوده‌اند. جا دارد در برابر اساتید و پیران ساز دف: مرحوم حسیه عبدالعزیز عندلیبی (پدر بزرگم)، مرحوم خلیفه علی - اکبر شیدا، حاج سید وفا سلامیه، خلیفه عبدالکریم صفوتی، خلیفه مرزا آغهی غوثی، استاد ماشاله بختیاری، سید محی‌الدین یاسینی، سید صدیق یاسینی، حاج سیدعلی حسینی، درویش محی‌الدین بلبلانی، حاج علاءالدین آیت‌النبی، سید شمس‌الدین سیدزاهدی، حاج موسی حسن‌نژاد، حاج فرج‌الله صفری، اقبال و صدیق زهرایی مقدم، علی خاوریان، حاج خلیل شهلا، شیخ ابراهیم خادم، عبدالله حسینی، آخوند محمد کوه گرد، سید عابدین ابراهیمی، شمس‌الدین احمدی، حاج حبیب‌الله تیمورپور، آقای خالص‌رو، حاج سیدالله مرادی، حاج خلیفه نبی فاتحی، درویش محمد الله‌ویسی، حاج سید ذبیح‌الله احمدی، حاج علی آمنه، حاج محمدامین صلواتی، حاج حسین فشیری، و دف‌نوازان قدیم پاوه: درویش غفار نقشی، حاج مرادخان بهرامی، درویش محمدعلی، حاج احمد خالدی منش، حاج شیخ عزیز، شهید شیخ مسلم، و دف‌نوازان کرمانشاه: حاج درویش سیفه محی‌الدین، حاج نصرالله عزیزی، عبدالرحیم مختاری و... سر تعظیم فرود آورم.

استادان معاصر نیز مانند: استاد محمدرضا لطفی، خانواده‌ی کامکارها و عندلیبی‌ها این ساز را در کنسرت‌های موسیقی سنتی ایرانی و کردی به کار گرفته‌اند و آن را به علاقه‌مندان سراسر دنیا معرفی کرده‌اند. ناگفته نماند که دف‌سازان هنرمند دوران معاصر چون استاد صدیق محمدی و حبیب‌الله محمدی نیز در پیشبرد و شناساندن دف پوستی حرفه‌ای و سعید سوره بومه سازنده دف طلقی به دف‌نوازان سراسر دنیا تأثیر به‌سزایی داشته است.

در پایان جا دارد از برادرم استاد جمشید عندلیبی که در نت‌نویسی و ویرایش نت‌ها بسیار یاری‌ام کرد، و از آقایان مقداد ارزنده، کزوان ضیاءالدینی و آرش فرهنگ‌فر برای بازخوانی نت‌ها، و برادر ارشدم دکتر محمد

جمیل عنصلیبی و فرزند هنرمندش مهندس پیوند عنصلیبی برای نت نویسی و تایپ اولیه کتاب، خانم سودابه حنیفه برای برگردان انگلیسی، آقای منوچهر مراد سلیمی برای ویرایش متن انگلیسی، خانم اعظم مشایخ‌نیا برای عکس‌ها، آقای فردین بهرامی برای ویرایش عکس‌های کتاب، آقای فرید زندی برای تایپ و ویرایش نهایی نت‌ها و صفحه‌آرایی کتاب، و در نهایت از همسر م باران رضایی برای ویرایش متن فارسی و همه‌ی زحماتش، قدردانی و تشکر کنم.

از ریاست محترم حوزه‌ی هنری انقلاب اسلامی استان کردستان جناب آقای امین مرادی و سایر دست‌اندرکاران هنر دوست این نهاد، کمال تشکر را دارم که حمایت‌های این نهاد محترم همیشه موجب دلگرمی هنرمندان این استان بوده است.

فرزاد عنصلیبی / سنج / اردیبهشت ۱۳۹۵

دیباچه به قلم علی رضایی

کتابی که پیش رو دارید از بین سربیه قابل بررسی است. نخست آنکه نویسنده‌ی کتاب از باسابقه‌ترین و توانمندترین نوازندگان دف است، با پیش‌وانه، قوی در موسیقی. دوم اینکه کتاب، نوآوری‌هایی در دف‌نوازی و آموزش دف پیشنهاد می‌کند که بی‌گمان در دست‌برد هر دو شاخه سودمند خواهد بود. سوم آن که مطالب این کتاب ویژه‌ی ساز دف و بر پایه‌ی توانای‌های اصلا و کلاسیک این ساز نوشته شده است. در این دیباچه تنها به چند نکته‌ی مهم اشاره‌ای کوتاه می‌کنیم:

نخست آموزش و شیوه‌نامه‌ی آموزش دف، سپس برخی ویژگی‌های دف‌نوازی فرزاد عنصلیبی، و سرانجام آسیب‌ها و آفت‌های دف‌نوازی امروز.

متأسفانه در سال‌های اخیر برخی از نوازندگان کم‌تجربه اقدام به نوشتن شیوه‌نامه‌های آموزش دف کرده‌اند بی‌آنکه اصالت‌های اجرایی این ساز را در نظر بگیرند، گاه حتی مطالب این کتاب‌ها دف‌نوازی را به تنبک‌نوازی یا شیوه‌های نواختن سازهای کوبه‌ای غربی نزدیک می‌کنند. توجه به این نکته مهم است که شیوه‌ی آموزش هر ساز باید بر پایه‌ی پیشینه و زمینه‌ی فرهنگی آن ساز باشد، و اگر قرار است نوآوری‌ای پیشنهاد شود باید با تکیه بر اصول و در حیطه‌ی سنت نوازندگی آن ساز باشد، در ساز دف اصل بر وزن‌های خانقاهی و گاه محلی و بومی است، این وزن‌ها در مناطق جغرافیایی گوناگون نواخته می‌شود که خاستگاه این ساز است.

در به دست گرفتن و نواختن ساز، نکته‌ها و ظرایف بسیار هست، که در اینجا ما تنها به یکی اشاره می‌کنیم. دف‌نواز باید ساز را بی‌فشار و انقباض در دست بگیرد و بنوازد؛ هماهنگی میان ساز و دست و بدن نوازنده باید چنان باشد که در تمرین‌های طولانی و درازنای سالیان نوازندگی تن و بدن نوازنده هیچ آسیب و فشاری نبیند. امروزه می‌بینیم بسیاری از دف‌نوازان پس از مدتی در انگشتان دست چپ، اعصاب کف دست و بازو میچ و کتف با مشکلاتی روبرو می‌شوند؛ گاه نیز انگشتان اشاره و شست دست پایه (دست نگهدارنده‌ی دف) تغییر شکل داده و دفرمه می‌شود.

امروزه برای کاهش این پیامدها دف را سبک می‌کنند یا لایه‌ای اسفنج به محل گودی و طوق جای دست پایه می‌چسبانند، در حالی که علت عارضه‌های یاد شده وضعیت نادرست گرفتن دف است، نه وزن یا شکل و ساخت ساز. اگر نوازنده از همان آغاز بدن و دست و ساز را در وضعیت درست بگذارد، نیازی به هیچ‌گونه از این تمهیدات نیست.

در شیوه‌ی دف‌نوازی فرزاد عندلیبی این وضعیت به درستی رعایت می‌شود. نکته‌ای دیگر در دف‌نوازی او چگونگی زدن ضربه‌ها و جای هر ضربه روی پوست دف است، که موجب صدادهی خوش و تفکیک صدای هر ضربه از دیگری می‌شود. در ساز دف فرزاد عندلیبی تفاوت صدای ضربه‌ی بسته یا تم، صدای ضربه‌ی باز یا شلاقی، صدای ضربه‌ی چپ و صدای ضربه‌ی کناره حتی برای شنونده‌ی ناآزموده‌ی هم کاملاً قابل تشخیص و تفکیک است، نکته‌ای که نوازندگان امروزی کمتر به آن توجه می‌کنند یا هرگز توجه نمی‌کنند. همین ویژگی است که سونوریت‌های ساز فرزاد عندلیبی را از دیگر ذف‌نوازان یکسره متمایز می‌کند.

ویژگی دیگر، شیوه‌ی منحصر به فرد او در اجرای ریزهاست. ایشان ریز را بسیار مرتب و شمرده شمرده اجرا می‌کند. این شیوه‌ی اجرا به ویژه در کارهای گروهی اهمیت بسیار دارد؛ چراکه در این شیوه‌ی درست، سرعت اجرای ریز با ریتم گروه هماهنگ است و تندتر و کندتر از آنچه باید، نمی‌شود.

واپسین نکته‌ای که از آن یاد می‌کنیم، آگاهی و خوش‌سلیقگی او در انتخاب جمله‌ها و نوآنها و سکوت‌های بجا در همراهی با گروه است. به‌یادماندنی ویژگی‌ها به خوبی و روشنی در بیش از سی و پنج اثر صوتی و تصویری و کنسرت‌های او با گروه‌های «مردان پرشمار همچون: استاد محمدرضا شجریان، بانو سیما بینا، علیرضا افتخاری، حسام‌الدین سراج، رضی‌روسایی، داود آزاد، محمدجلیل و جمشید عندلیبی، و زنده‌یادان ایرج بسطامی و جلال ذوالفنون و ... دیده می‌شود.

امروزه نوازندگی دف دستخوش دگرگونی‌های نام‌نما شده‌ی شده که این ساز را از اصالت خود دور کرده است. بیشتر دف‌نوازان امروز برای ایجاد هیجان در دف، به سبک‌هایی از جنس موسیقی راک و هوی‌متال روی آورده‌اند که نتیجه‌ی آن، شوآف و حرکات آکروباتیک با این ساز است.

ایجاد هیجان با این ساز باید در چارچوب فرهنگ موسیقایی بانوان این ساز از آن برخاسته و در بستر آن رشد کرده است؛ متأسفانه باید گفت که این آسیب‌ها، نتیجه‌ی کم‌دانشی، شناخت نداشتن و نبود پژوهش و تمرین و مطالعه از سوی هنرآموزان امروز و آموزرگاران فردا است؛ که البته در سایر شاخه‌های موسیقی ایرانی هم دیده می‌شود و فقط به ساز دف اختصاص ندارد.

کوشش فرزاد عندلیبی در این کتاب این بوده که شیوه‌ی درست و خلاقانه و نوینی را در پایه‌ی نوازندگی اصیل این ساز ارائه کند، کاری که به‌خوبی از پس آن برآمده است؛ چراکه خود نیز در بستر همین فرهنگ بالیده و استاد شده است.

باشد که این کتاب در این آشفته بازار موسیقی و در این هیاهوی کثرت عناوین بی‌پایه و معروفیت‌های بی‌پشتوانه، سر مشق خوبی برای هنرآموزان، آموزگاران و پژوهشگران این ساز باشد.